

ПРЕЦЕДЕНТНІ ТЕКСТИ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА І ПАТРІОТА

(на матеріалі підручників української мови для учнів ліцею)

Голуб Н.Б.,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання української мови
та літератури Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

Відповідно до вимог часу успіхи в освіті більше не пов'язують із відтворенням знань. Основними освітніми завданнями сьогодні вважають зосередження «на способах мислення (креативність, критичне мислення, уміння розв'язувати проблеми й формулювати власні судження), способах роботи (спілкування і співпраця), інструментах для роботи (здатність розпізнавати й використовувати потенціал новітніх технологій), а також на здатності жити в багатогранному світі й виконувати роль активних і відповідальних громадян» [1, с. 34]. Здатність «жити в багатогранному світі» означає передусім жити у злагоді з собою і з повагою до напрацьованих століттями моральних і духовних цінностей, правил, писаних і неписаних, щоб таким чином досягати гармонії в суспільстві. Бесіди й лекції на морально-етичні теми під час виховних годин утратили свою ефективність давно. Сучасний урок має бути рівною мірою навчальним, виховувальним і розвивальним. З огляду на особливості нинішнього покоління школярів виховне спрямування повинне бути природнім, наближеним до реалій життя, щоб залишати слід у їхніх душах. Одним із ефективних засобів реалізації цих завдань є системна робота з прецедентними текстами на уроках української мови.

Згідно з Ю. Карауловим, суть прецедентного тексту визначають такі ознаки: 1) значущість для тієї чи тієї особистості в пізнавальному й емоційному планах; 2) надособистісний характер; 3) неодноразове звернення до нього в дискурсі конкретної мовної особистості [2]. Прецедентними текстами прийнято вважати твори художньої літератури, авторські й народні пісні, афоризми, рекламу, анекдоти, публіцистику тощо.

У підручниках української мови для учнів 10-11 класів (автори – Голуб Н.Б., Горошкіна О.М., Новосьолова В.І.) [3], [4] робота з текстами системна, що гарантує реалізацію освітніх завдань, передбачених програмою.

Використання прецедентних текстів (далі – ПТ) корисне з таких причин:

1. ПТ є важливою передумовою ідеологічного порозуміння і критерієм соціальної ідентифікації.

2. ПТ сприяють осмисленню й засвоєнню матеріальних і духовних цінностей, які впродовж тисячоліть зберігає культурна пам'ять народу.

3. ПТ розвивають ерудицію, сприяють накопиченню суб'єктного досвіду.

4. ПТ допомагають заповнювати лакуни культурологічного плану, актуалізувати багато імен і подій, осмислювати їх як значущі.

Автори підручників [3], [4] застосовують такі способи актуалізації ПТ:

1) називання прецедентних імен (Богун, Хмельницький), прецедентних узагальнених персонажів (кіборги, герої Крут, герої Небесної Сотні);

2) використання прецедентних висловлень («Крилатим землі не треба...», «Мова – ДНК нації», «Заговори, щоб я тебе побачив», «Слова та голос – більш нічого. А серце б'ється – ожива, як їх почує» та ін.);

3) називання авторів текстів (Б. Антоненко-Давидович, О. Довженко, М. Дочинець, Л. Костенко, В. Стус, та ін.);

4) називання топонімів (Синевир, Суботів, Чорногора, Шипіт, Заліщики);

5) цитування відомих пісень і віршів (Гей, якби ж мені, синку, не жаль? Якби ж мені, синку, не жаль? Ти ж на моїм серці лежав..(Нар. пісня). Цю історію хочеться казати найдорожчими словами...(О. Довженко). Куди іти? Земля обітована – вона ж під нами, наша, ось вона! (Л. Костенко). А ми усе звикаєм до звикання (Л. Костенко). Козацькому роду нема переводу, лине його слава з далечі віків (М. Воньо) та ін.);

6) наведення афоризмів до кожного параграфа підручника;

7) цитування творів, що містять поведінкові моделі: 1. Він, мамо, гордий. Він козак. Він лицар. І що для нього гроші, мамо? Дим. 2. Наш батько з тих, що умирали перші. 3. Як він уміє красно говорить! Які в нього займища і луки! Всі

Україна полум'ям горить, він і на цьому теж нагріє руки. 4. Ти ж, Богдане, із того дерева, з якого ріжуться королі! (*Л. Костенко*).

Прецедентні антропоніми реальних осіб, використані в підручниках, можна згрупувати таким чином: 1) *пов'язані з мистецтвом* (актори, художники, письменники): Маруся Чурай, кобзар Віктор Пашник, Оксана Забужко, Василь Шкляр, Квітка Цісик, Олег Ольжич, Пабло Пікассо, Сергій Параджанов, Олег Шупляк, Олександра Теліженко, Тарас Прохасько, Ада Роговцева, Соломія Крушельницька, Микола Лисенко, Ігор Роп'яник, Євген Сверстюк та ін.; 2) *пов'язані з науковою діяльністю*: Авіценна, Амосов М., Аристотель, Квінтиліан, Піфагор, Платон, Сербенська О., Сковорода, Фаріон І., Цицерон та ін.; 3) *громадські, політичні, державні, релігійні діячі*: Ярослав Мудрий, Мати Тереза, Любомир Гузар, Черчилль, Богдан Хмельницький та ін.; 4) *підприємці, меценати*: Лі Якокка, Петро Яцик, Олексій Алчевський, Христина Алчевська, Артем Терещенко, Іван Харитоненко, Платон Симиренко, Микола Терещенко, Євген Чикаленко та ін.

Розуміння ПТ передбачає наявність лінгвокультурних знань, базується на певному досвіді сприйняття різних видів мистецтва, культури й традицій і є ознакою належності до культури певної епохи. З огляду на зазначене вище дослідження методичних аспектів ПТ мають значні перспективи.

Список літератури:

1. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / Перекл. з англ. Г. Лелів. Львів: Літопис. 2018. 296 с.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. М.: Наука, 1987. 263 с.
3. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / Н.Б. Голуб, В.І. Новосьолова. К.: Педагогічна думка. 2018. 200 с.
4. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіна, В.І. Новосьолова. К.: Педагогічна думка. 2019. 232 с.